

ΠΕΚ ΠΑΤΡΩΝ

ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΝΕΟΔΙΟΡΙΣΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ Α/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΘΕΜΑΤΙΚΗ:

Προγραμματισμός διδακτέας ύλης και εκπόνηση σχεδίου μαθήματος

ΤΙΤΛΟΣ:

Ευέλικτες δραστηριότητες δημιουργικής διδασκαλίας για την γραφή, αναγνώριση και ενσυνείδητη επεξεργασία

του δίψηφου φωνήεντος ου

(Εισαγωγικά σε σχέση με την πρώτη γραφή και ανάγνωση στην Α' Δημοτικού)

Αργοστόλι 10/11/2010

ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΡΙΑ : Φυτοπούλου Αλεξάνδρα

Γραφή και ανάγνωση στην Α΄ τάξη Δημοτικού

Η πρώτη ανάγνωση και γραφή συμπεριλαμβάνει τον αναδυόμενο γραμματισμό, δηλαδή όλες εκείνες τις εμπειρίες και τις γνώσεις που έχει το παιδί πριν αρχίσει η συστηματική διδασκαλία του γραπτού λόγου. Ακόμη στηρίζεται στις γνώσεις και τις εμπειρίες τόσο από το οικογενειακό περιβάλλον όσο και από την προσχολική εκπαίδευση. Πρωταρχικό στοιχείο στη διαδικασία είναι η ανακάλυψη της αλφαβητικής αρχής.

Η «αλφαβητική αρχή» ορίζεται ως η χρηστική γνώση του γεγονότος ότι τα φωνήματα αντιπροσωπεύονται από γράμματα, έτσι ώστε όταν ένα συγκεκριμένο φώνημα υπάρχει σε μια λέξη – σε οποιαδήποτε θέση – μπορεί να αντιπροσωπευτεί από το ίδιο γράμμα» (Μουζάκη, 2005:29). Δηλαδή για την κατάκτηση της ανάγνωσης και της γραφής το παιδί πρέπει να μάθει α) ότι οι ήχοι – φωνήματα που υπάρχουν στη γλώσσα του αναπαρίστανται στο γραπτό κώδικα από ένα ή περισσότερα γράμματα και β) ότι αυτή η αναπαράσταση είναι σταθερή ανεξάρτητα από τη θέση του συγκεκριμένου γράμματος ή γραμμάτων μέσα στη λέξη.

Η γνώση της αλφαβητικής αρχής από το παιδί οδηγεί στην αποκωδικοποίηση, η οποία αποτελείται από τρία συστατικά στοιχεία:

1) Γνώση του ήχου του γράμματος, δηλαδή των αντιστοιχιών ανάμεσα στα γραφήματα και τα φωνήματα.

2) Ικανότητα φωνημικής κατάτμησης, δηλαδή ότι ένας ήχος είναι ένα ψυχολογικά διακριτό συστατικό στοιχείο της λέξης.

3) Γνώση της φωνημικής μη μεταβλητότητας, δηλαδή της γνώσης ότι ένα εύρος ήχων αναπαρίστανται με το ίδιο γράμμα (Αϊδίνης, 2006).

Η θεωρία μάθησης που βρίσκεται πίσω από τη διδασκαλία της πρώτης ανάγνωσης και γραφής στο υλικό που προτείνεται στη συνέχεια για τη διδασκαλία του φωνήματος «ου» στην Α΄ τάξη του Δημοτικού είναι η κονστρουκτιβιστική. Σύμφωνα με αυτή η προηγούμενη γνώση δεν απορρίπτεται και δεν υποτιμάται αλλά αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία της καινούριας. Θεωρεί πως η μάθηση είναι μία υποκειμενική και εσωτερική διαδικασία οικοδόμησης νοημάτων και θεωρείται το αποτέλεσμα οργάνωσης και προσαρμογής των νέων πληροφοριών σε ήδη

υπάρχουσες γνώσεις. Αναγνωρίζει δηλαδή ότι τα παιδιά, πριν ακόμα πάνε στο σχολείο, διαθέτουν γνώσεις και το σχολείο πρέπει να βοηθήσει να οικοδομηθούν νέες γνώσεις πάνω σε αυτές που ήδη κατέχουν. Απαιτούν ένα ενεργό ρόλο του μαθητή στην οικοδόμηση της γνώσης του, καθώς «η μάθηση και η γνώση είναι δημιουργήματα, «κατασκευές» και όχι αντικειμενικές αναπαραστάσεις...συνιστούν ατομικά επιτεύγματα. απαιτούν ενεργητική στάση και προσπάθεια» (Παρθένης, 2010:183). Οι μαθητές δεν είναι παθητικοί δέκτες αλλά ενεργοί συμμετοχοί στην οικοδόμηση γνώσης και μάθησης, κατασκευάζουν δηλαδή τη δική τους άποψη για τον κόσμο, μέσα από διαφορετικές εμπειρίες και νοητικά σχήματα.

Ο δάσκαλος αναλαμβάνει έναν υποστηρικτικό- συμβουλευτικό ρόλο στη δραστηριότητα των μαθητών. Χρησιμοποιεί μέσα και τεχνικές που εστιάζουν στην ανάπτυξη των μεταγνωστικών ικανοτήτων του μαθητή που τον ενθαρρύνει και τον κινητοποιεί. Οι ανάγκες, τα όνειρα, τα συναισθήματα, οι εμπειρίες, το πνευματικό επίπεδο των μαθητών αποτελούν τη βάση των κινήτρων που πρέπει να έχει υπόψη του ο εκπαιδευτικός. Ακόμη θα πρέπει να υποστηρίζει πρωτοβουλίες των παιδιών, να θέτει ουσιαστικές ερωτήσεις και να ενθαρρύνει τη συζήτηση μεταξύ των μαθητών καθώς και την αναζήτηση εναλλακτικών πηγών πληροφόρησης, να αφήνει περιθώριο στα παιδιά να σκεφτούν πριν απαντήσουν, να σέβεται τις ιδέες τους (Παρθένης, 2010).

Η γλωσσική διδασκαλία πρέπει να σχεδιάζεται με τρόπο που να αποτελεί φυσική συνέχεια των όσων συμβαίνουν εκτός τάξης. Αυτό μπορεί να συμβεί με τη δημιουργία επικοινωνιακών συνθηκών στην τάξη, δίνοντας ένα κίνητρο κι ένα στόχο στα παιδιά να εμπλακούν σε δραστηριότητες ανάγνωσης και γραφής.

Η ανάγνωση εννοείται ως διαδικασία εξαγωγής νοήματος από το γραπτό λόγο και είναι αποτέλεσμα του συνδυασμού πολλών επιμέρους εργασιών και απαιτεί εξάσκηση. Σε ένα κείμενο μπορούν να υπάρξουν διαφορετικές ερμηνείες που οφείλονται στις προϋπάρχουσες γνώσεις και το πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η ανάγνωση. Η ανάγνωση απαιτεί τη χρήση στρατηγικών και χρειάζεται κίνητρα.(Anderson, Hiebert, Scott & Wilkinson, 2000).

Η μεθοδολογία για τη διδασκαλία της πρώτης ανάγνωσης και γραφής περιλαμβάνει πολλές προσεγγίσεις. Η παλαιότερη μέθοδος είναι η αλφαβητική που στόχος της ήταν η μάθηση των ονομάτων των γραμμάτων. Η φωνητική μέθοδος βασίζεται στην εκμάθηση των αντιστοιχιών ανάμεσα στα γράμματα και τους ήχους και στη συνέχεια συνδυασμός των φωνημάτων για τη δημιουργία λέξεων. Η

συλλαβική μέθοδος ξεκινά από τη διδασκαλία της συλλαβής που αποστηθίζουν τα παιδιά και στο συνδυασμό τους για σχηματισμό λέξεων. Η αναλυτικοσυνθετική μέθοδος βασίζεται στην εκμάθηση φωνημάτων και τους συνδυασμούς φωνημάτων ώστε να σχηματισθούν συλλαβές μέσα από την ανάλυση και σύνθεση πρότυπων λέξεων. Έχει κάποια στοιχεία ολικής και γενικά προσπαθεί να συνδέσει τη φωνητική και τη συλλαβική μέθοδο. Η ιδεοπτική μέθοδος του Decroly δίνει σημασία στη λέξη και στην προσπάθεια δημιουργίας λεξικού για τη γραφή και την ανάγνωση. Μετά την εκμάθηση ενός αριθμού λέξεων γίνεται ανάλυση και σύνθεση σε επίπεδο συλλαβών και φωνημάτων. Η ολιστική μέθοδος προτείνει τη χρήση κειμένων λογοτεχνικών ή μη για τη διδασκαλία της πρώτης ανάγνωσης και γραφής. Χονδρικά θα μπορούσαν να χωριστούν σε αυτές που δίνουν βαρύτητα στην εκμάθηση του κώδικα και των βασικών ικανοτήτων της ανάγνωσης και σε αυτές που δίνουν βαρύτητα στο νόημα και την κοινωνική πρακτική. Τελευταία υπάρχει και η πρόταση μιας εξισορροπημένης προσέγγισης σύμφωνα με την οποία η διδασκαλία πρέπει να είναι πολυσύνθετη και να περιέχει την ανάπτυξη των ικανοτήτων αποκωδικοποίησης, της ολικής αναγνώρισης λέξεων, του εμπλουτισμού του λεξιλογίου, συγκεκριμένων ικανοτήτων κατανόησης και χρήση της ανάγνωσης σε ένα κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο (Αϊδίνης, 2006).

Ο Smith, (2006), θεωρεί πως η διδασκαλία απομονωμένων γραμμάτων και λέξεων για την εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής υπονομεύει το στόχο του να βρουν ενδιαφέρον τα παιδιά σε αυτό που γράφουν ή διαβάζουν. Τα γράμματα – φωνήματα είναι μια αφηρημένη μονάδα της γλώσσας που δε γίνονται κατανοητά από τα παιδιά. Ο φυσικός λόγος που έχει χρησιμότητα και νόημα είναι οι προτάσεις και τα κείμενα. Η διδασκαλία των φθογοσήμων απομακρύνει τα παιδιά από την κατανόηση του νοήματος που μεταφέρει το κείμενο. Με τα παραπάνω συμφωνεί και η Παπαδοπούλου που σημειώνει: «Κανένα διδακτικό υλικό δεν είναι καλό όταν αποσπά τον αναγνώστη από την ανάγνωση, δηλαδή την αναγνώριση των νοημάτων» (Παπαδοπούλου, 2000:93).

Η αναγνωστική μονάδα στην ολική μέθοδο είναι ένα παραμύθι, μια ιστορία, μια αφήγηση. Είναι ελκυστική, γιατί στα παιδιά αρέσουν οι ιστορίες και οι διηγήσεις. Παρουσιάζει αρτιότερη δομή του λόγου και νοηματική πληρότητα που κρατά το ενδιαφέρον των παιδιών. Τα παιδιά ασκούνται στην παρακολούθηση διαδεχόμενων ιδεών, στην εναλλαγή των περιγραφόμενων καταστάσεων και γεγονότων και γίνονται όχι μόνο καλοί αναγνώστες αλλά και φιλιαναγνώστες. Βέβαια «σε ένα καλά

σχεδιασμένο πρόγραμμα η εκμάθηση των επιμέρους δεξιοτήτων δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά το μέσο για να επιτευχθεί ο στόχος» (Anderson κ.α., 2000:43) που είναι η κατανόηση του κειμένου.

Η επιλογή των δραστηριοτήτων ολικής προσέγγισης της γλώσσας στηρίχθηκε στο ενδιαφέρον των παιδιών (επίσκεψη σε μουσείο τρένων, ή σε σιδηροδρομικό σταθμό, αν υπάρχουν) και στο συνδυασμό του ενδιαφέροντός τους με τη σχολική ύλη της τάξης, θέλοντας να δώσουμε κίνητρα για ανάγνωση στα παιδιά και να τα βοηθήσουμε να αντιληφθούν πως η εκμάθηση της γραφής και ανάγνωσης είναι σημαντική καθώς συνδέεται με τα ενδιαφέροντά τους. Τα επαναλαμβανόμενα μοτίβα βοηθούν στην αμεσότερη εμπλοκή των παιδιών στη διαδικασία της ανάγνωσης - γραφής.

Η ανάγνωση ιστοριών αναπτύσσει το λεξιλόγιο των παιδιών όταν οι νέες λέξεις απεικονίζονται με εικόνες και όταν δίνονται ευκαιρίες στα παιδιά να χρησιμοποιήσουν τις λέξεις που μαθαίνουν (Μουζάκη, 2005), όπως με την επανάληψη του τραγουδιού της ιστορίας από όλα τα παιδιά.

Για να δημιουργήσουμε στην τάξη συνθήκες επικοινωνιακής χρήσης της γλώσσας, σχεδιάζουμε δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκουμε τους μαθητές που για να τις διεκπεραιώσουν προσπαθούν να συνεργαστούν και να λύσουν το πρόβλημα που προκύπτει (π.χ. ποια φυτά μπορούν να ανεβούν στο βαγόνι του τρένου κλπ.). Η ύπαρξη επικοινωνιακού στόχου κάνει τους μαθητές να ενεργοποιήσουν όλες τις δυνατότητες που διαθέτουν και να τις αξιοποιήσουν στο μέγιστο δυνατό βαθμό.

Η διαδικασία κατασκευής μιας δραστηριότητας ξεκινά από το στόχο για να περάσει από την αναζήτηση των γλωσσικών και άλλων μέσων για την επίτευξη του στόχου και να φτάσει στη σύνθεση και οργάνωση των μέσων σε δραστηριότητα με επικοινωνιακό στόχο (Τοκατλίδου, 2003). Έτσι κι εμείς στο προτεινόμενο πρόγραμμα με στόχο την κατάκτηση του φωνήματος «ου» από τους μαθητές/τριες δημιουργήσαμε μία ιστορία και οργανώσαμε δραστηριότητες με τη βοήθεια καρτών και την ενεργητική συμμετοχή των μαθητών. Οι δραστηριότητες είναι έτσι δομημένες ώστε να επιτρέπουν την εναλλαγή διάφορων μορφών λόγου και να δίνουν ερεθίσματα στα παιδιά για δημιουργική έκφραση.

Η επιλογή συγγραφής ενός κειμένου για την πρώτη ανάγνωση και γραφή έγινε για να υπάρξει μία ιστορία που θα ήταν στα άμεσα ενδιαφέροντά τους αν και γνωρίζαμε πως γι' αυτό απαιτούνται πολλές ικανότητες. Γιατί, όπως αναφέρουν οι Anderson κ.α., 2000, το κείμενο θα πρέπει να έχει ενδιαφέρον (παρά το περιορισμένο

λεξιλόγιο) ώστε τα παιδιά να θέλουν να το διαβάσουν, να είναι κατανοητό ώστε να το καταλάβουν (οι εικόνες βοηθούν), να είναι γραμμένο στο ύφος που έχουν συνηθίσει να χρησιμοποιούν και να είναι διδακτικό ώστε να διδάσκονται από αυτό. Ακόμη συμπληρώνουν πως το κείμενο θα πρέπει να εξυπηρετεί δυο βασικούς στόχους: α) καλλιέργεια της ικανότητας των παιδιών στην αναγνώριση των λέξεων και β) κατανόηση ότι η ανάγνωση δεν είναι απλά μια διαδικασία αναγνώρισης λέξεων αλλά και μια δραστηριότητα δημιουργίας και επικοινωνίας νέων ιδεών.

Σύμφωνα με τα παραπάνω και, όσον αφορά τη διδασκαλία του φωνήματος ου, γίνεται μια προσπάθεια να καταγραφούν δραστηριότητες όπου, η ακρόαση, η ομιλία, η ανάγνωση και η γραφή εμφανίζονται και εξελίσσονται παράλληλα. Επιπλέον η γλώσσα προσεγγίζεται λειτουργικά, πράγμα που έχει ως συνέπεια η πορεία διδασκαλίας να ξεκινά από το ολοκληρωμένο κείμενο, το μόνο που ουσιαστικά έχει νόημα για το παιδί, προς τις μικρότερες μονάδες που το απαρτίζουν (θεωρία της γλώσσας ως όλου).

Βιβλιογραφία

Αϊδίνης, Α., 2006: *Φάκελος βιβλιογραφίας για το μάθημα εμβάθυνσης, «απόκτηση και διδασκαλία της πρώτης ανάγνωσης και γραφής», Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ. Διδασκαλείο Δ. Γληνός*

Anderson, R., Hierbert, E., Scott, J., Wilkinson I., 2000: *Πώς να δημιουργήσουμε ένα έθνος από αναγνώστες*, επιμ. Σ. Βοσνιάδου, μτφρ. Α. Αρχοντίδου, Ι. Μπίμπου, Φ. Παπαδημητρίου, Σ. Βοσνιάδου, Αθήνα: Gutenberg

Κασσωτάκη Μ., (1998): *Η αξιολόγηση της επιδόσεως των μαθητών (μέσα-μέθοδοι-προβλήματα-προοπτικές)*, Αθήνα, Γρηγόρης

Μακρίδου-Μπούσσιου Δ., (2003): *Θέματα μάθησης και διδακτικής*, Θεσσαλονίκη, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Μήτσης, Ν., 1996: *Διδακτική του γλωσσικού μαθήματος*, Αθήνα: Gutenberg

Μουζάκη, Α., 2005: *«Αναδόμενος γραμματισμός και γλωσσική ανάπτυξη στην προσχολική ηλικία» στο Έρευνα και πρακτική του γραμματισμού στην ελληνική κοινωνία*, επιμ. Π. Παπούλια – Τζελέπη, Α. Φτερνιάτη, Κ. Θηβαίος, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 23-40.

ΟΕΔΒ: Γλώσσα Α΄ δημοτικού, Βιβλίο Δασκάλου

Παπαδοπούλου, Σ., 2000: *Η ολική γλώσσα*, Αθήνα: Τυπωθήτω –Γιώργος Δαρδάνος

Παρθένης, Χ., 2010: *«Η συμβολή του κουνστρουκτιβισμού στη διαπολιτισμική διάσταση της εκπαίδευσης» στο Επιστημονικό Βήμα*, τ.12 σελ.

Σαλβαράς Γ., (2000): *Κατασκευή και χρήση διδακτικού υλικού για την αξιολόγηση όλων των μαθητών*, *Κίνητρο* τευχ. 2, σ.σ. 115-144, Αλεξανδρούπολη, Δ.Π.Θ.

Φλουρής Γ., (1983): *Αναλυτικά Προγράμματα – Για μια νέα εποχή στην εκπαίδευση*, Αθήνα, Γρηγόρης

Χριστιάς Ι., (2003): *Θεωρία και μεθοδολογία της διδασκαλίας*, Αθήνα, Γρηγόρης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Smith, F., 2006: *Κατανοώντας την ανάγνωση*, μτφρ. Γ. Κρεασίδης, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Τοκατλίδου, Β., 2003: *Γλώσσα, επικοινωνία και γλωσσική εκπαίδευση*, Αθήνα: Πατάκη

Χαραλαμπίδης, Α., & Χατζησαββίδης Σ., 1997, *Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της Γλώσσας: Θεωρία και πρακτική εφαρμογή*, Θεσσαλονίκη: Κώδικας